IV BÖLMƏ.
BANK FƏALİYYƏTİ, MÜHASİBAT UÇOTU VƏ LİZİNQ İNKİŞAFI

UOT: 338.336

Şəbnəm Ceyhun qızı NƏSİROVA
magistrant, Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası
shebnemnesirli@icloud.com;

Nurəngiz Yanvar qızı MİKAYILOVA
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası
e-mail: nurengiz.mikayilova@mail.ru
https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2025.002.0116

BANK FƏALİYYƏTİNİN HÜQUQİ VƏ PRAKTİKİ ASPEKTLƏRİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı mövcud vəziyyəti və inkişaf istiqamətlərini geniş şəkildə nəzərdən keçirməkdir. Hüquqi çərçivənin gücləndirilməsi, risklərin idarə olunması, texnoloji yeniliklərin tətbiqi və müştəri məmnuniyyətinin artırılması kimi əsas məsələlər müzakirə ediləcək, həmçinin bu sahədəki beynəlxalq təcrübələrdən əldə olunan dərslərdən bəhrələnmək imkanı araşdırılacaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası – Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi üçün istifadə edilən metod və yanaşmaları əhatə edir.Mövzu ilə bağlı mövcud hesabatlar, elmi məqalələr və tədqiqatlar araşdırılaraq, mövzunun fənni və mühümlüyü haqqında məlumat əldə edilir.Bank fəaliyyətinin iqtisadiyyatda rolu, bank fəaliyyətinin hüquqi aspektləri və hüquqi aspektləri ayrı-ayrılıqda təhlil edilir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı aparılmış tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti geniş və çoxtərəflidir. Bu tədqiqat, bankların fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi çərçivəni daha effektiv etmək, müştəri hüquqlarını qorumaq, texnoloji yenilikləri tətbiq etmək, beynəlxalq tələblərə uyğunlaşmaq və ümumilikdə iqtisadiyyatın davamlı inkişafını təmin etmək məqsədi ilə aparılmışdır. Tədqiqat nəticəsində əldə edilən nəticələr, bank sektorunun daha çevik, rəqabətə davamlı və etibarlı olmasına kömək edir.

Tədqiqatın nəticəsi – Bu təqdiqat işində bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsinin mərhələli şəkildə geniş təhlili verilmişdir. Tədqiqat işində bank fəaliyyəti, bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin geniş təhlili verilmişdir.Eyni zamanda bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı həyata keçirilə biləcək tədbirlər təklif edilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – Bu tədqiqat işində kifayət qədər araşdırılmamış və diqqət edilməmiş bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təhlillərin üzərində fokuslanır. Araşdırma bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı yeni məlumatlar və anlayışlar ortaya qoyur. Tədqiqat, müxtəlif yanaşmalar ilə kompleks şəkildə təhlil edilir.

Açar sözlər: Bank fəaliyyəti, hüquqi aspektlər, praktiki aspektlər, təhlil, təkmilləşdirmə, təklif.

Giriş

Bank fəaliyyəti, iqtisadiyyatın əsas tərkib hissəsi olaraq, maliyyə dayanıqlılığını və inkişafını təmin etmək məqsədilə müxtəlif hüquqi və praktiki çərçivələrə söykənir. Bu fəaliyyətin səmərəli və davamlı olması, eyni zamanda müasir tələblərə uyğun olması üçün hüquqi və praktiki aspektlərin davamlı şəkildə təkmilləşdirilməsi vacibdir. Bu məqalədə bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin inkişafı və optimallaşdırılması üçün irəli sürülən mühüm yanaşmaların müzakirəsi aparılacaq. Banklar yalnız maliyyə xidmətləri göstərməklə kifayətlənmir, həmçinin, maliyyə bazarlarının sabitliyini qoruyur, iqtisadi sistemin funksional işləməsinə töhfə verir.

Bankların iqtisadiyyatda əsas rolu: “Bankların iqtisadiyyatda əsas rolu maliyyə resurslarını cəlb etmək və bu resursları iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə yönəltməkdən ibarətdir. Bu fəaliyyətlər bankları iqtisadiyyatın mərkəzi hissəsinə çevirir. Banklar vəsait toplamaq, kredit vermək və maliyyə xidmətləri göstərməklə iqtisadi dövriyyəni təmin edir. Lakin bankların fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi və tənzimləyici çərçivələr, onların maliyyə sabitliyini və müştəri hüquqlarını qorumağa kömək edir. Bankların müştərilərə verdikləri kreditlər və digər maliyyə xidmətləri iqtisadi artımı stimullaşdırır və bazarların inkişafına kömək edir. Müasir dövrdə banklar həmçinin müxtəlif risklərlə üzləşirlər və bu risklərin idarə edilməsi üçün effektiv strategiyalar tətbiq edirlər.” [7, s.45-60]

Lakin, müasir dünyada bank fəaliyyəti daha mürəkkəb və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşmaq məcburiyyətindədir. Buna görə də, bankların hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi həm bu sahədəki effektivliyi artırmaq, həm də maliyyə sisteminin sabitliyini təmin etmək baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektləri

Bank hüququ və praktikasında əsas məsələlərdən biri bank-müştəri münasibətlərinin hüquqi çərçivəsidir. Banklar müştərilərinin hesablarını idarə edərkən, müəyyən hüquqi prosedurlara riayət etməli və müvafiq qanunlar çərçivəsində fəaliyyət göstərməlidir. Müştəri ilə bağlanan müqavilə hər iki tərəfin hüquq və öhdəliklərini müəyyən edir. Banklar müştəriləri ilə olan münasibətlərində maliyyə əməliyyatlarını şəffaf şəkildə həyata keçirməli və müvafiq tənzimləyici orqanların qaydalarına əməl etməlidirlər. Əlavə olaraq, müştərilərin məlumatlarının gizliliyi, bankların hüquqi məsuliyyətlərindən biridir. Bankların fəaliyyətləri ilə bağlı əhəmiyyətli məqamlar, həmçinin onların kredit siyasətləri və depozit qəbuletmə prosedurları ilə bağlıdır.[8, s.100-120]

Hüquqi aspektlər - bankların fəaliyyətinin düzgün nizamlanması və nəzarət mexanizmlərinin qurulmasını tələb edir. Müasir tənzimləyici mühit, beynəlxalq maliyyə qaydalarına uyğunlaşmaq, yeni risklərə qarşı dözümlü olmaq və müştərilərin hüquqlarını qorumaq məqsədilə daim yenilənməlidir.

Həmçinin, praktiki aspektlər – texnoloji inkişaflar, əməliyyat prosedurlarının optimallaşdırılması və müştəri xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi bankların daha çevik və rəqabətə davamlı olmasına imkan tanıyır. Bank sektoru iqtisadiyyatın mühüm tərkib hissəsidir və maliyyə sabitliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayır. Bu sektor yalnız iqtisadiyyatın funksionallığını dəstəkləmir, eyni zamanda, müəssisələrin, vətəndaşların və dövlətlərin maliyyə əməliyyatlarını təşkil edir.

Bankların praktiki fəaliyyətləri onların gündəlik əməliyyatlarının effektiv şəkildə həyata keçirilməsindən asılıdır. Məsələn, kreditlərin idarə edilməsi, maliyyə aktivlərinin səmərəli şəkildə bölüşdürülməsi və müştərilərlə əlaqələrin qurulması bank rəhbərliyinin əsas diqqət mərkəzindədir. Bankların kredit siyasəti, kredit risklərinin qiymətləndirilməsi və bu risklərin idarə olunması prosesinə əsaslanır. Bundan əlavə, depozitlərin idarə olunması və likvidlik ehtiyatlarının saxlanılması bankların maliyyə sabitliyini qorumaq üçün vacib elementlərdir. Son illərdə rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi ilə bankların əməliyyat effektivliyi artırılmış, müştərilərə göstərilən xidmətlərin sürəti və keyfiyyəti yüksəldilmişdir. [4, s.215-230]

Banklar iqtisadiyyatda başlıca maliyyə vasitəçiləri rolunu oynayır. Onlar **idarə olunan vəsaitləri** və ya **depozitləri** qəbul edərək, bu vəsaitləri fərqli investisiya layihələrinə və ya borc alan

şəxslərə, müəssisələrə yönləndirir. Beləliklə, banklar **tələb və təklif arasında körpü** rolunu oynayaraq, vəsaitlərin ən uyğun şəkildə bölgüsünü təmin edir. Banklar əhalidən və şirkətlərdən depozitlər qəbul edərək bu vəsaitləri fərqli kreditlər və investisiyalara yönəldir. Bu funksiyalar iqtisadiyyatda resursların daha faydalı istifadəsini təmin edir və müəssisələri maliyyə resursları ilə təmin edərək iqtisadi inkişafı dəstəkləyir. Banklar fiziki şəxslərə, eyni zamanda şirkətlərə kreditlər verirlər. Bu kreditlər iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində **xidmətlər, istehsal,** ticarət və **əmlak** kimi sahələrin inkişafını stimullaşdırır. Müəssisələr kreditlərdən istifadə edərək istehsalı artırır yeni layihələr həyata keçirir və yeni iş yerləri yaradırlar. Banklar iqtisadiyyatın bütövlükdə **sabitsizliyini** və **risklərini** azaldaraq maliyyə sisteminin dözümlü olmasını təmin edirlər. Onlar **likvidlik** təmin edərək və müxtəlif riskləri idarə edərək, həm xarici, həm də daxili şoklara qarşı müsbət reaksiya verə bilirlər. Mərkəzi Bank ölkə iqtisadiyyatında sabitləşdirmə məqsədilə **pul siyasəti** aparır. Banklar mərkəzi bankın tətbiq etdiyi likvidlik təminatı və faiz dərəcələri siyasətinə uyğun hərəkət edərək, iqtisadiyyatın sabitliyini təmin edir. Mərkəzi Bankın faiz siyasətləri banklara pul təminatını və ucuz kredit imkanlarını təklif edir, bu da öz növbəsində ümumi iqtisadiyyatda maliyyə dayanıqlılığını təmin edir. Banklar **risk idarəetmə** taktikaları vasitəsilə, öz portfellərindəki maliyyə alətlərinin və müştərilərinin risklərini idarə edir. Bu, bankların naməlum iqtisadi şəraitdə belə güclü dayanmasına şərait yaradır və maliyyə sisteminin böhranlardan qorunmasına kömək edir. Banklar, ölkələr arasında **ticarət və investisiya** əlaqələrinin inkişafında da vacib rol oynayır. Kredit təminatı, **valyuta mübadiləsi** və **maliyyə xidmətləri** təklif edərək, banklar həm yerli, həm də beynəlxalq ticarətin həyata keçirilməsini sadələşdirir. Banklar beynəlxalq ticarət əməliyyatlarını etibarlı və sürətli şəkildə həyata keçirirlər. Banklar, xüsusi ilə **ixracatçı** və **idxalatçı** şirkətlərə, xarici ticarət əməliyyatlarını həyata keçirmək üçün lazım olan maliyyə xidmətlərini təqdim edir. Onlar **xarici valyuta əməliyyatları, guarantee** və **trade finance** kimi xidmətlərlə ticarətin daha səmərəli həyata keçirilməsinə kömək edirlər. Banklar maliyyə bazarlarının inkişafına kömək edir və öz funksiyaları ilə bazarlarda **likvidliyi** təmin edir. Onlar müxtəlif maliyyə alətləri təklif edir, məsələn, **səhmlər qəbul edilmiş sənədlər** və **bonolar** vasitəsilə fond bazarlarında iştirak edirlər. Bununla, iqtisadiyyatda **likvidlik** və **sabitlik** təmin edilir.

Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi

Bankların praktiki fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi müasir iqtisadiyyatın və maliyyə sistemlərinin faydalılığını artırmaq məqsədini güdür. Bu proses təkcə bankların daxili strukturlarında və əməliyyatlarındakı yenilikləri əhatə etmir, eyni zamanda xarici mühitlə əlaqələrini gücləndirmək, müştəri məmnuniyyətini yüksəltmək və ümumilikdə maliyyə sabitliyini təmin etmək məqsədini daşıyır. Bankların praktiki fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bir neçə əsas istiqamət üzrə həyata keçirilir

Müasir dövrdə banklar texnoloji inkişafa uyğunlaşmaqla, xidmətlərini daha sürətli, daha təhlükəsiz və daha sərfəli etmək imkanlarına malikdirlər.Müasir texnologiyanın tətbiqi bankların həm müştəri xidmətləri, həm də daxili əməliyyatlarını optimallaşdırmaq məqsədini güdür.

Banklar, riskləri öncədən müəyyən etmək və onlarla mübarizə aparmaq üçün fərqli analitik alətlər və texniki vasitələrdən istifadə edirlər. **Risk təhlili** alətləri banklara daha düzgün qərarlar vermək və **maliyyə proqnozlarını** hazırlamaq üçün lazım olan məlumatları təmin edir.

Bankların praktiki fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi onların həm daxili əməliyyatlarını, həm də müştəri xidmətlərini inkişaf etdirmək, həmçinin risklərə qarşı daha davamlı olmaq məqsədini güdür. Müştəri məmnuniyyəti, texnoloji yeniliklər, risklərin idarə olunması və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşma kimi sahələrdə bankların davamlı təkmilləşməsi, bütövlükdə iqtisadiyyatın dayanıqlı və səmərəli işləməsini təmin edir.

Maliyyə bazarları və institutları bankların fəaliyyətlərini dəstəkləyən mühüm strukturlardır. Banklar bu bazarlarda iştirak edərək, həm sərmayə qoyuluşları, həm də borc alınması sahələrində müxtəlif əməliyyatlar həyata keçirirlər. Bu əməliyyatlar bankların likvidlik və kapital strukturlarına təsir edir. Banklar eyni zamanda, müştərilərinə təqdim etdikləri investisiya məhsulları və maliyyə xidmətləri ilə bazar iştirakçılarının ehtiyaclarını qarşılayır. İqtisadiyyatda baş verən dəyişik-

liklər, faiz dərəcələrinin dəyişməsi və inflyasiya səviyyəsi bankların kredit siyasətini və maliyyə xidmətlərini yenidən qiymətləndirmələrinə səbəb ola bilər. [5, s.**210-230]**

Bankların hüquqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bank sektorunun davamlı inkişafını təmin edən mühüm amillərdən biridir. Bu təkmilləşdirmə yalnız hüquqi-normativ bazanın gücləndirilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda bankların əməliyyatlarını şəffaflaşdıran, müştəri hüquqlarını mühafizə edən və bazarın tələblərinə müvafiq olan hüquqi strukturun yaradılmasını nəzərdə tutur. Hüquqi fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi bir neçə əsas istiqamət üzrə həyata keçirilir.

Bankların hüquqi fəaliyyətini təkmilləşdirmək üçün birinci növbədə müasir və çevik hüquqi çərçivənin təmin edilməsi zəruridir. Bu çərçivə, bank sektorunun qarşılaşdığı müxtəlif riskləri, beynəlxalq tənzimləmələri və texnoloji yenilikləri nəzərə alaraq hazırlanmalıdır. Bankların hüquqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, bankların fəaliyyətini tənzimləyən qanun və digər qanunverici aktların daimi olaraq yenilənməsi ilə əlaqədardır. Bu, təkcə daxili bazarda deyil, eyni zamanda beynəlxalq tələblərə uyğunlaşmaq məqsədini güdür. Misal olaraq, **Basel III** tənzimləmələrinin qəbul edilməsi, risk idarəetməsi və bankların kapital tələbləri sahəsindəki hüquqi çərçivəni yeniləyir. Bankların hüquqi fəaliyyətini təkmilləşdirmək üçün hüquqi idarəetmə sistemlərinin beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması vacib məsələdir. Bu sistemlər, bankların fəaliyyətinin ətraflı və düzgün şəkildə tənzimlənməsini təmin edir və hüquqi mübahisələrin həlli prosesini asanlaşdırır.

Bank sektorunun hüquqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, requlyasiya və nəzarət mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılması ilə birbaşa olaraq əlaqədardır. Bankların fəaliyyətinə nəzarət edən hüquqi orqanlar, daimi olaraq bankların əməliyyatlarını yoxlamalı və uyğunlaşdırmalıdır. **Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı** və digər müvafiq orqanlar bankların fəaliyyətini tənzimləyən qaydalara riayət etmələrini təmin etməli, qanun pozuntularının qarşısının alınması tədbirlərini görməlidir. Banklar, hüquqi alətlər vasitəsilə öz risklərini düzgün qiymətləndirib idarə etməlidirlər. Risk idarəetməsi hüquqi çərçivədə tətbiq olunmalı, bankların borc və kredit siyasətləri, likvidlik vəziyyəti və digər risklər qanunvericiliklə analiz edilməlidir.

Bank fəaliyyətinin hüquqi aspektləri bankların müştəri əməliyyatlarını düzgün şəkildə həyata keçirməsi və maliyyə sistemindəki şəffaflıq və etibarlılığın qorunması üçün mühüm rol oynayır. Bankların tənzimlənməsi ölkənin qanunvericiliyi və mərkəzi bank tərəfindən təyin olunan qaydalar əsasında həyata keçirilir. Məsələn, bankların kredit verilməsi, depozit qəbul etməsi və digər maliyyə xidmətləri ilə bağlı hüquqi çərçivə, bankların risklərini idarə etməsinə və müştərilərinin maraqlarını qorumasına imkan verir. Həmçinin, bu tənzimləmə sistemləri bankların maliyyə əməliyyatlarını izləməyə, cinayətkar fəaliyyətlərin qarşısını almağa və müştəri məlumatlarının gizliliyini qorumağa xidmət edir. Rəqəmsal bankçılıq və FinTech texnologiyalarının inkişafı ilə yanaşı, banklar yeni hüquqi məsələlər və tənzimləyici çağırışlarla da üzləşirlər. [**6, s.** 295-310]

Bankların hüquqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi müştəri hüquqlarının qorunmasına da istiqamətləndirilməlidir. Banklar müştərilərinə xidmət göstərərkən hüquqi aspektləri nəzərə almalı, onların şəxsi məlumatlarını mühafizə etmək və ədalətli maliyyə xidmətləri təqdim etmək məsuliyyətini daşıyırlar. Bankların fəaliyyətində müştəri məlumatlarının mühafizə edilməsi prioritet məsələlərdən biridir. **GDPR** kimi beynəlxalq tələblərə müvafiq olaraq banklar müştəri məlumatlarını toplamalı və qorumalı, bu məlumatların icazəsiz istifadəsini qadağan etməlidirlər Banklar müştərilərin hüquqlarını qorumaq üçün müvafiq hüquqi çərçivəyə riayət etməli, müştərilərin şikayətlərinə sürətli şəkildə reaksiya verməli və qarşılıqlı əlaqədə düzgünlüyü təmin etməlidirlər.

Bankların hüquqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi beynəlxalq maliyyə tələblərinə uyğunlaşdırılmalıdır. Dünya iqtisadiyyatının qloballaşması ilə əlaqədar olaraq, banklar beynəlxalq standartlara cavab verən tənzimləmə və hüquqi aktlara riayət etməlidirlər. Banklar, **Basel III, FATF** (Maliyyə Cinayətləri üzrə Maliyyə Qrupları) və digər beynəlxalq tənzimləmələrə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərməlidir. Eyni zamanda bu, beynəlxalq maliyyə sabitliyinə töhfə verir və Azərbaycanın bank sektorunun qlobal bazara inteqrasiyasını təmin edir. Beynəlxalq ödənişlər və ticarət əməliyyatları icra edən banklar, öz müqavilə və əməliyyatlarını beynəlxalq hüquqa müvafiq olaraq hazırlamalıdırlar. Bu da hüquqi münaqişələrin qarşısını alır və daha effektiv müştəri xidmətlərinin təqdim

edilməsini təmin edir.

Həmçinin maliyyə hesabatların da vaxtında və düzgün şəkildə təqdim etməlidirlər. Banklar öz maliyyə vəziyyətlərini düzgün şəkildə göstərməli və **audit hesabatlarını** davamlı olaraq dərc etməlidirlər. Bu, həm müştərilər, həm də tənzimləyici orqanlar üçün mühüm məlumat mənbəyidir. Banklar, daxili nəzarət və audit mexanizmlərini inkişaf etdirərək fəaliyyətlərini daha şəffaf və səmərəli şəkildə icra etməlidirlər. Müstəqil audit təşkilatları müvafiq hüquqi tələblərə uyğun olaraq, bankların əməliyyatlarını yoxlayaraq, müvafiq qaydalara riayət olunmasına nəzarət etməlidirlər. Bank sektoru daim dəyişən mühitə uyğun olaraq hüquqi tənzimləmələrdə yeniliklərə ehtiyac duyur. **Bank islahatları** bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verəcək şəkildə hüquqi bazanın yenilənməsini tələb edir.

Son illərdə Azərbaycan bank qanunvericiliyində müəyyən dəyişikliklər baş vermiş və yeni qanunlar qəbul edilmişdir. Bu dəyişikliklər **kredit tələbləri bank sektorunun tənzimlənməsi**, və **müştəri xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi** kimi sahələri əhatə edir. Bank islahatlarının hüquqi aspektləri təkcə hüquqi baza ilə deyil, eyni zamanda təkmilləşdirilmiş praktiki yanaşmalarla icra edilməlidir. Bu islahatlar bankların fəaliyyətini daha sürətli və dayanıqlı etməyə yönəlməlidir.

Bankların hüquqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi yalnız hüquqi çərçivənin möhkəmləndirilməsi və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşma ilə məhdudlaşmır. Bu, eyni zamanda müştəri hüquqlarının mühafizəsi, şəffaflıq və hesabatlılığın artırılması, bankların fəaliyyətini daha çevik və səmərəli etmək məqsədinə nail olmağı nəzərdə tutur. Bu proses həm bank sektorunun, həm də bütövlükdə iqtisadiyyatın sağlam inkişafını təmin edir.

Bank fəaliyyətinin hüquqi aspektləri bankların təklif etdiyi xidmətlərin etibarlılığını və şəffaflığını təmin etmək üçün vacibdir. Hindistanda bankların fəaliyyətini tənzimləyən əsas qanunlardan biri olan *Banking Regulation Act, 1949*, bankların fəaliyyətlərini dəqiq şəkildə müəyyən edir və müştəri hüquqlarını qorumağa yönəldilmiş bir çox tələblər irəli sürür. Bu qanun bankların sahib olduğu hüquqlar və məsuliyyətləri, o cümlədən depozitlərin qorunması, kredit əməliyyatlarının keçirilməsi, müştəri məlumatlarının məxfiliyi və bank hesablarının təhlükəsizliyini təmin edir. Həmçinin, banklar bu qanun vasitəsilə maliyyə xidmətlərinin keyfiyyətini təmin etmək üçün müvafiq tənzimləyici orqanlarla sıx əməkdaşlıq etməlidirlər. [8, s.180-190]

Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə iqtisadi sabitliyin və inkişafın təmin edilməsi baxımından zəruridir.**Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi** bank sektorunun daha səmərəli, şəffaf, güvənilir və rəqabətə davamlı fəaliyyət göstərməsini təmin etmək üçün həyata keçirilən müxtəlif islahatları əhatə edir.

Bank fəaliyyətinin praktiki aspektləri müasir dövrdə bir sıra çağırışlarla üzləşir. Ən əhəmiyyətli çağırışlardan biri sürətlə dəyişən iqtisadi mühitdə rəqabət qabiliyyətinin qorunmasıdır. Banklar müştəri tələblərinə cavab vermək üçün xidmətlərini daim yeniləməli və texnoloji yeniliklərə uyğunlaşmalıdırlar **[3**, s.310-325]

Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsində rəqəmsal bankçılığın xüsusi rolu vardır. Rəqəmsallaşma bank əməliyyatlarının daha sürətli və xərclərin azalması üçün rəqəmsal bankçılıq tətbiq edilməlidir. Əməliyyatların sürətləndirilməsi bank işçilərinin verimliliyini yüksəldir. Rəqəmsal bankçılığın artması ilə, *FinTech* və *blockchain* kimi texnologiyaların hüquqi tənzimlənməsi vacibdir. Bu sahədə tənzimləmələr kibertəhlükəsizlik və rəqəmsal xidmətlərin qanuni bazasının inkişafını tələb edir.

Rəqəmsal transformasiya bank sektorunda əsas fəaliyyətləri dəyişmişdir. Banklar artıq yalnız maliyyə xidmətləri göstərən qurumlar deyil, həm də innovativ texnologiyaları tətbiq edən platformalara çevrilmişdir. Blokçeyn, süni intellekt və avtomatlaşdırılmış əməliyyat sistemləri rəqəmsal bankçılığın əsasını təşkil edir. Müştəri təcrübəsi rəqəmsal bankçılığın mərkəzində dayanır və bu səbəbdən də banklar daha fərdiləşdirilmiş məhsul və xidmətlər təklif etməyə çalışırlar. Bu yanaşma həm gəlirliliyi artırır, həm də müştəri loyallığını gücləndirir. [1, s.124-138]

Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi müasir bank sisteminin

davamlı və effektiv işləməsi üçün vacib məsələdir. Bu aspektlər həm hüquqi nizamlama, həm də praktik hərəkət sahəsində bir neçə başlıca sahəni əhatə edir. Hər iki aspekti nəzərdən keçirək:

Hüquqi aspektlər

- **Tənzimləmə və Nəzarət Qanunvericiliyi:** Bank fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün hüquqi normativlərin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması önəmlidir. Hüquqi tənzimləmə həm daxili (banka daxil olan hüquqi məsələlər), həm də beynəlxalq standartlara uyğun olmalıdır. Məsələn: Beynəlxalq Maliyyə Şirkətləri və Dünya Bankının tövsiyələri, həmçinin Avropa İttifaqı və başqa regiona aid təşkilatların normativ aktları ölkənin qanunvericiliyində diqqətə alınmalıdır.
- **Maliyyə Cinayətlərinin Qarşısının Alınması:** Bank fəaliyyətində maliyyə cinayətlərinin (korrupsiya, pul yuyulması və sair) qarşısının alınması üçün daha qatı və şəffaf qanunlar gərəkdir. Eyni zamanda, cinayət fəaliyyətlərinin araşdırılması üçün uyğun hüquq-mühafizə orqanları ilə sıx əməkdaşlıq etmək təmin edilməlidir.
- **Bank Sirlərinin Mühafizəsi və Məlumat Təhlükəsizliyi:** Müştəri məlumatlarının mühafizəsi və bank sirlərinin qorunması üçün güclü hüquqi normalar tətbiq olunmalıdır. Bu sahədə həmçinin, şəxsi məlumatların mühafizəsi ilə bağlı beynəlxalq müqavilələr və standartlar tətbiq olunmalıdır.
- **Kredit və Əmanət Hüquqları:** Bankların müştəriləri ilə bağladıqları kredit müqavilələri və əmanət müqavilələri hüquqi cəhətdən şəffaf və tənzimlənən olması zəruridir. Kreditlərdə faiz dərəcələrinin ədalətli və hüquqi olması da yüksək əhəmiyyətli məsələlərdən biridir.

Praktiki aspektlər

Texnologiyanın İnteqrasiyası: Bank fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsində texnologiyanın rolu çox böyükdür. Banklar müasir informasiya texnologiyalarından (İT) və rəqəmsal innovasiyalardan istifadə edərək xidmətlərini sürətləndirə və daha əlverişli edə bilərlər. Məsələn, mobil bankçılıq və online əməliyyatların çoxaldılması müştəri təcrübəsini təkmilləşdirən faktorlar arasındadır.

- **Risk İdarəetməsi və Əlaqədar Prosedurlar:** Bankların gündəlik fəaliyyətində risk idarəetməsi mühüm rol oynayır. Risklərə qarşı doğru strategiyalar, həm də uyğun təlimatlar hazırlanmalıdır. Banklar kredit riskləri, bazar riskləri və əməliyyat riskləri kimi bir çox sahələrdə fəaliyyətlərini optimallaşdırmalıdır.
- **Müştəri Yönümlü Xidmətlər:** Banklar müştəri məmnuniyyətini yüksəltməyə çalışmalıdırlar. Bunun üçün isə müştərilərə xüsusi yanaşma, bank xidmətlərinin sadə və istifadəyə uyğun olması önəmlidir. Müştəri xidmətləri sahəsində təkmilləşdirmələr, həmçinin şikayətlərin vaxtında və düzgün həlli üçün tədbirlər görülməlidir.
- **İnkişaf edən Maliyyə Alətləri:** Banklar yeni maliyyə alətləri və xidmətlər təqdim edərək müştərilərinə daha çox alternativ təklif edə bilərlər. Blockchain texnologiyası, kriptovalyutalar və fintech sahəsində inkişaf edən yeniliklər, bankların fəaliyyətlərini daha sürətli və rəqabətədavamlı etməyə kömək edə bilər.

Bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki aspektlərinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bu sahədə bir sıra çağırışlar mövcuddur ki, bunlar həm hüquqi, həm də praktiki aspektləri əhatə edir. Aşağıda **bank fəaliyyətinin hüquqi və praktiki təkmilləşdirilməsi ilə bağlı mövcud çağırışlar** və **inkişaf istiqamətləri** təqdim edilir.

Bankların fəaliyyətinin hüquqi çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi beynəlxalq tələblərə və metodlara uyğunlaşdırılmasını tələb edir. **Basel III, FATF (Financial Action Task Force), AML (Anti-Money Laundering) və KYC (Know Your Customer)** kimi beynəlxalq normalar bankların daha yüksək tələblərlə üzləşməsinə səbəb olur. Bu, bankların əməliyyatlarını daha şəffaf və güvənilir hala gətirməyi hədəfləsə də, onların mövcud hüquqi çərçivəsini daha da möhkəmləndirməyi tələb edir.

- Kapital tələbləri və risk idarəetməsi mövzusunda daha çox nəzarət və uyğunlaşma tələb olunur.
- FATF və AML qaydalarına müvafiqlik təmin edilməlidir, lakin bu, banklara artıq yük və xərclər gətirir.

o Beynəlxalq normalar və yerli qanunvericilik arasında fərqliliklər mövcuddur, bu da bankların nizamlanması ilə bağlı qarışıqlıqlara yol açır.

Bank fəaliyyətinin hüquqi çərçivəsinin inkişafı ilə əlaqədar mühüm məsələlərdən biri də şəffaflığın yüksəldilməsi və hesabatlılıq sisteminin möhkəmləndirilməsidir. Məsələn, bankların riskləri idarə etməsi və kapital strukturlarını göstərməsi vacibdir, ancaq bununla bağlı uyğun qanunvericiliyin tətbiqi hələ də zəif ola bilər. Hesabatlılıq qaydalarının tam şəkildə icra olunmaması. Bankların şəffaflıq təmin etməyə yönəlmiş tənzimləmələrə müvafiqliyi təmin etmək çətindir.

Bank fəaliyyətinin hüquqi aspektləri bankların qanunlara uyğun və məsuliyyətli şəkildə fəaliyyət göstərməsini təmin etmək üçün əsas təşkil edir. Məsələn, bankların müştəri ilə müqavilə bağlamaqdan tutmuş, öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə qədər hər addımı qanunla tənzimlənir. Bankların hüquqi öhdəlikləri arasında müştəri məlumatlarının məxfiliyinin qorunması, saxtakarlıq və çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə aparmaq, eləcə də müştərilərə dəqiq və vaxtında maliyyə məsləhətləri təqdim etmək yer alır. Hüquqi çərçivələr banklara, həmçinin, kredit risklərini azaltmaq, sənədli əməliyyatları idarə etmək və əməliyyat xətalarını minimuma endirmək üçün zəruri alətlər təqdim edir. Bu hüquqi prinsiplər maliyyə sektorunun bütövlüyünü və sabitliyini təmin etmək məqsədilə inkişaf etdirilmişdir." [2, s.145-160]

Bəzi ölkələrdə hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi hələ də böyük ölçüdə zəruridir. Bu, xüsusi ilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə daha çox müşahidə olunur. Qanunvericiliyin gecikmiş qəbul edilməsi və ya tətbiq olunmaması, bankların fəaliyyətini mürəkkəbləşdirə bilər. Tənzimləyici qaydaların təxirə salınması və ya yetərsiz olması, uyğunluq yoxlanışı və monitorinq mexanizmlərinin zəif olması bank fəaliyyətinin hüquqi bazasının çağırışlarıdır.

Nəticə

Bank fəaliyyəti iqtisadiyyatın əsas və təməl sahələrindən biri olaraq, maliyyə sisteminin dayanıqlığını təmin etmək, iqtisadi inkişafı dəstəkləmək və qlobal bazarda rəqabətə davamlılığı artırmaq məqsədilə davamlı olaraq təkmilləşdirilməli və optimallaşdırılmalıdır. Bu, həm hüquqi, həm də praktiki aspektlərdəki islahatları əhatə edir və bankların fəaliyyətini daha effektiv, şəffaf və müasir tələblərə uyğun hala gətirməyə yönəlir.

Hüquqi aspektlər bankların fəaliyyətinin nizamlanmasında əsas rol oynayır. Bankların hüquqi fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi yalnız yerli qanunvericiliyə uyğunluqla məhdudlaşmamalıdır. Beynəlxalq tənzimləmələr, xüsusilə də Basel III və FATF tələbləri, bankların əməliyyatlarını daha şəffaf, müasir və təhlükəsiz hala gətirməyə yönəlmişdir. Bu tənzimləmələr bankların kapital tələbləri, likvidlik göstəriciləri və risk idarəetməsi prosedurlarını gücləndirməklə maliyyə böhranlarına qarşı müqavimətini artırır. Hüquqi strukturların müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması və beynəlxalq qanunvericiliklə harmonizə edilməsi bank sektorunun qlobal maliyyə sisteminə inteqrasiyasını təmin edir.

Bununla yanaşı, maliyyə cinayətlərinin qarşısının alınması, bank sirlərinin qorunması və müştəri məlumatlarının təhlükəsizliyi bankların fəaliyyətinin şəffaflığını və etibarlılığını təmin edən mühüm hüquqi aspektlərdəndir. Korrupsiya və pul yuyulması kimi maliyyə cinayətləri ilə mübarizə üçün hüquqi tənzimləmələrin sərtləşdirilməsi və müvafiq orqanlarla əməkdaşlıq mühüm əhəmiyyət daşıyır. Müştərilərin şəxsi məlumatlarının qorunması, xüsusilə GDPR kimi beynəlxalq standartlarla uyumlu qanunvericilik vasitəsilə, bankların etibarını artırır və müştəri məmnuniyyətini təmin edir.

Praktiki aspektlər bankların səmərəli fəaliyyət göstərməsi və rəqabət qabiliyyətinin artırılması baxımından əsas rol oynayır. Bankların müasir texnologiya və rəqəmsal xidmətlərə uyğunlaşması onların əməliyyatlarını sürətləndirir, təhlükəsizliyini artırır və müştəri xidmətlərini optimallaşdırır. Elektron bankçılıq, mobil tətbiqlər və süni intellekt tətbiqləri bankların həm daxili əməliyyatlarını, həm də müştəri xidmətlərini daha effektiv edir.

Hüquqi və praktiki aspektlərin təkmilləşdirilməsi bank sektorunun yalnız sabitliyini deyil, həm də onun inkişafını təmin edir. Bu təkmilləşdirmələr həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə

iqtisadiyyatın güclənməsinə və maliyyə bazarlarının daha sabit, dayanıqlı və şaffaf olmasına imkan yaradır. Bank islahatlarının məqsədi bank sektorunu müasir iqtisadiyyatın tələblərinə uyğunlaşdırmaq, iqtisadiyyatda resursların optimal bölgüsünü təmin etmək və uzunmüddətli maliyyə dayanıqlılığını gücləndirməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Chishti, S., & Barberis, J. (2016). The FinTech Book: The Financial Technology Handbook for Investors, Entrepreneurs and Visionaries, 320 p.
2. Cranston, R. (2002). Principles of Banking Law, 512 p.
3. Heffernan, S. (2005). Modern Banking, 736 p.
4. Koch, T. W., & MacDonald, S. S. (2014). Bank Management, 800 p.
5. Madura, J. (2014). Financial Markets and Institutions, 784 p.
6. Madura, J. (2014). Financial Markets and Institutions, 784 p.
7. Puri, G. M. (2015). Principles of Banking, 450 p.
8. Tannan, M. (2013). Indian Banking: Law and Practice, 1295 p.
9. Tannan, M. L. (2013). Banking Law and Practice, 2300 p.

Шабнам Джейхун кызы Насирова
Магистрант
Азербайджанская Академия труда и социальных отношений
E-mail: shebnemnesirli@icloud.com

Нурангиз Январ кызы Микайлова
Доктор философии по экономике, доцент
Азербайджанская Академия труда и социальных отношений
E-mail: nurengiz.mikayilova@mail.ru

Совершенствование юридических и практических аспектов банковской деятельности

Резюме

Цель исследования – Цель данной статьи состоит в том, чтобы рассмотреть текущую ситуацию и направления развития, связанные с совершенствованием юридических и практических аспектов банковской деятельности. Обсуждаются такие ключевые вопросы, как укрепление правовой базы, управление рисками, внедрение технологических инноваций и повышение удовлетворенности клиентов, а также изучается возможность использования уроков, полученных из международного опыта в данной области.

Методология исследования – Исследование охватывает методы и подходы, применяемые для совершенствования юридических и практических аспектов банковской деятельности. Анализируются существующие отчеты, научные статьи и исследования по теме для получения информации о междисциплинарности и важности темы. Особое внимание уделяется роли банковской деятельности в экономике, а также юридическим и практическим аспектам банковской деятельности.

Практическая значимость исследования – Практическая значимость данного исследования заключается в его многогранности и широте. Исследование направлено на создание более эффективной правовой базы для регулирования банковской деятельности, защиту прав клиентов, внедрение технологических инноваций, соответствие международным требованиям и обеспечение устойчивого развития экономики в целом. Полученные результаты помогают сделать банковский сектор более гибким, конкурентоспособным и надежным.

Результаты исследования – В рамках данного исследования проведен подробный анализ юридических и практических аспектов совершенствования банковской деятельности поэтапно. Рассмотрены правовые и практические аспекты банковской деятельности,

а также предложены меры, которые могут быть реализованы для их совершенствования.

Оригинальность и научная новизна исследования – Данное исследование фокусируется на недостаточно изученных и малоизученных аспектах совершенствования юридических и практических аспектов банковской деятельности. Анализ представляет новые данные и идеи, связанные с совершенствованием этих аспектов. Исследование выполнено с использованием различных подходов и рассматривается комплексно.

Ключевые слова: банковская деятельность, юридические аспекты, практические аспекты, анализ, совершенствование, предложения.

Shabnam Jeyhun Nasirova
Master's student, Azerbaijan Academy of Labor and Social Relations
shebnemnesirli@icloud.com;

Nurengiz Yanvar Mikayilova
Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor,
Azerbaijan Academy of Labor and Social Relations
e-mail: nurengiz.mikayilova@mail.ru

Improvement of legal and practical aspects of banking activities

Summary

Purpose of the study - The purpose of this article is to comprehensively review the current situation and development directions regarding the improvement of legal and practical aspects of banking activities. Key issues such as strengthening the legal framework, risk management, application of technological innovations and increasing customer satisfaction will be discussed, and the possibility of benefiting from lessons learned from international experiences in this field will be explored.

Research methodology – Covers the methods and approaches used to improve the legal and practical aspects of banking activities. Existing reports, scientific articles and studies on the topic are examined to obtain information about the subject and its importance. The role of banking activities in the economy, legal aspects of banking activities and legal aspects are analyzed separately.

Applied significance of the research – The applied significance of the research conducted on improving the legal and practical aspects of banking activities is broad and multifaceted. This research was conducted with the aim of making the legal framework regulating the activities of banks more effective, protecting customer rights, applying technological innovations, adapting to international requirements and ensuring sustainable development of the economy in general. The results obtained as a result of the research help the banking sector to become more flexible, competitive and reliable.

Research result – This research work provides a step-by-step comprehensive analysis of the improvement of the legal and practical aspects of banking activities. The research work provides a comprehensive analysis of banking activities, legal aspects of banking activities and practical aspects of banking activities. At the same time, measures that can be implemented to improve the legal and practical aspects of banking activities are proposed.

Originality and scientific novelty of the research – This research work focuses on the analysis of the improvement of the legal and practical aspects of banking activities that have not been sufficiently investigated and paid attention to. The research reveals new information and concepts related to the improvement of the legal and practical aspects of banking activities. The research is analyzed in a complex manner with different approaches.

Keywords: Banking activities, legal aspects, practical aspects, analysis, improvement, proposal.